

<https://doi.org/10.22364/lviz.115.12>

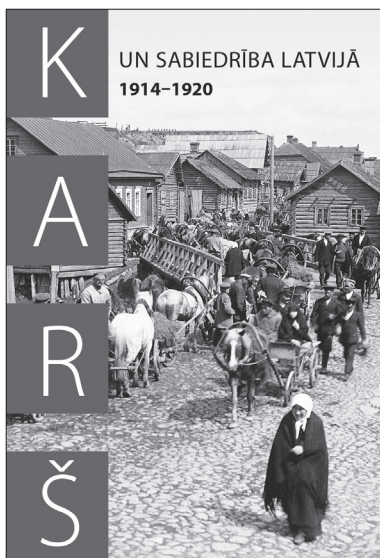
Andrejs Gusačenko

Mg. hist., Dr. hist. grāda pretendents, Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte; zinātniskais asistents, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts

Ēriks Jēkabsons (atb. red.).
*Karš un sabiedrība Latvijā
 1914–1920.* Rīga: LU
 Akadēmiskais apgāds, 2021.
 448 lpp.: il.
 ISBN 9789934186332

The review analyses a collective monograph written by eight historians from the Institute of Latvian History, Karš un sabiedrība Latvijā 1914–1920 [War and Society in Latvia 1914–1920]. Compared to Western Europe, Latvia was in a particularly complicated situation in the respective period: a large proportion of its residents had been mobilised into the army or had fled the country as refugees and, upon returning

home, became engaged in a warfare that lasted for several years concurrently with the consolidation of the sovereign state. Thus, the period of the First World War and the Independence War in Latvia presents an extremely rich material for the research of military, political, economic, and social developments. In Latvian historiography, the existing publications on this period for the most part focus on the military and political field. Thus, the present monograph is the first attempt to study the impact of the wars on Latvian society in different, yet little-studied aspects. The monograph manages to provide a relatively comprehensive picture of the impact of processes triggered by the war on the demographic field, criminal dynamics, elaboration of legislation, health care in the context of epidemic diseases, the life of Latvian society under the German occupation rule, issues related to food supplies, the emancipation of women, the

community of students, Latvian diaspora abroad, traditions, and other aspects. Authors of several articles have succeeded not only to describe the situation concerning the particular aspect, but also to challenge the assumptions that have taken root in historiography, and on a factual basis, to refute them. It adds particular scientific value to the collective monograph. The monograph outlines a new course in Latvian historiography and at the same time identifies several lacunae in the research of the military-political and social history of Latvia, opening a broad horizon for future studies.

2021. gadā Latvijas Universitātes Akadēmiskajā apgādā iznāca kolektīvā monogrāfija “Karš un sabiedrība Latvijā 1914–1920”. Apjomīgs, vairāk nekā 400 lappušu darbs ir tapis divu gadu laikā astoņu Latvijas vēstures institūta vēsturnieku darbības rezultātā Latvijas Zinātnes padomes projekta “Karš un sabiedrība Latvijā 1914.–1921. gadā” ietvaros. Publikāciju autoru uzmanība ir veltīta Pirmā pasaules kara un Neatkarības kara notikumiem un to ietekmei uz sabiedrību dažādās jomās. Tiek analizētas izmaiņas demogrāfiskajos rādītājos, okupāciju varu ietekme, situācija kriminogēnajā jomā un likumdošanas izveidē, epidēmiju un slimību iespaids, pārtikas apgādes problemātika saistībā ar militāri politiskajām norisēm valstī, sieviešu emancipācija un līdzdalība dažādos ar karu saistītos procesos, kara radītās izmaiņas studējošo kopainā, procesu iespaids uz latviešu diasporu ārzemēs, kā arī uz tradīcijām attiecīgajā laika posmā. Saturiski monogrāfija ir izveidota divās daļās. Pirmajā daļā ir sargrupētas publikācijas, kas aplūko kara izraisītus procesus, savukārt otrā daļa ir veltīta kara iespaidam uz dažādām sociālām grupām un izmaiņām to ietvaros. Papildus vērtību izdevumam piešķir apjomīgs personu rādītājs un bibliogrāfiskais saraksts, kopsavilkums angļu valodā, kā arī 45 ilustratīvā materiāla lappuses no Latvijas Kara muzeja un Latvijas Valsts vēstures arhīva krājumiem.

Ievadā izdevuma atbildīgais redaktors Ēriks Jēkabsons sniedz kodolīgu ieskatu 1914.–1920. gada notikumos Baltijas valstīs, akcentējot procesu dažādību šķietami salīdzinoši neliela reģiona ietvaros, kur Latvija tika īpaši militāri politisku procesu ietekmēta. Arī Neatkarības kara laikā Latvija kļuva par politisko notikumu epicentru, kam autors velta atlikušo ievada daļu, pamatojot Latvijas unikālo situāciju visas Eiropas mērogā un konstatējot problemātikas joprojām plašu pētniecisku iespēju apvārsni.

Monogrāfijas pirmais raksts ir Ērika Jēkabsona pētījums, kurā tiek pārskatītas un precizētas ārkārtīgi svarīgas norises, turklāt ne tikai

Latvijas historiogrāfijas ietvaros, bet arī nacionālās identitātes un vēsturiskās atmiņas kontekstā – Latvijas iedzīvotāju skaita un sastāva izmaiņas Pirmā pasaules kara un Neatkarības kara laikā. Autora veiktā iedzīvotāju un sociālo grupu skaitlisko rādītāju analīze lielā mērā apstrīd iepriekšpieņemtu priekšstatu par Pirmā pasaules kara mobilizēto un bēgļu daudzumu, kas pameta Latvijas teritoriju karadarbības ietekmē. Apkopojot plašu materiālu klāstu, kā arī jaunākos pētījumus Baltijas un Eiropas mērogā, autors nonāk pie slēdziena, ka latviešu skaits Krievijas impērijas armijā bija līdz pat trim reizēm lielāks par līdz šim pieņemto, sasniedzot 350–400 tūkstošus cilvēku. Līdzīgas proporcijas attiecināmas arī uz bojāgājušo skaitu, veidojot līdz pat 50 tūkstošiem kritušo. Arī bēgļu jautājuma ietvaros autors pierāda iepriekšpieņemto rādītāju neprecizitāti, konstatējot, ka bēgļu skaits bija aptuveni 500 tūkstoši, pretēji līdz šim minētiem 750–850 tūkstošiem. Publikācijas gaitā autors precizē Strādnieku un zemnieku sarkanajā armijā dienējušo Latvijas iedzīvotāju skaitu; tajā, pēc viņa aprēķiniem, ietilpa 100–110 tūkstoši Latvijas iedzīvotāju, no tiem aptuveni 70–90 tūkstoši latviešu. Attiecībā uz pretboļševistiskajos spēkos dienējušajiem pētnieks paliek pie līdzšinējiem rādītājiem – aptuveni 10–12 tūkstoši latviešu. Iespējams, šis jautājums vēl gaida padziļinātu izpēti, veicot statistisku darbu Krievijas Federācijas un citu valstu arhīvos. Publikācijas noslēgumā vēsturnieks dod ieskatu iedzīvotāju skaita izmaiņas dinamikā slimību, militārās darbības un citu faktoru iedarbībā Neatkarības kara laikā.

Vēsturniece Aiga Bērziņa aplūko civilās noziedzības faktoru, ar to saistītās izpausmes un sekas Latvijas Neatkarības kara laikā. Uzsākot rakstu akadēmiskajās tradīcijās, autore sniedz ieskatu problemātikas izpētes stāvoklī starpkaru Latvijas, trimdas, padomju un jaunākajā historiogrāfijā. Hronoloģiskā secībā tiek raksturota situācija Latvijas valsts dibināšanas posmā, kad līdztekus pirmajiem soļiem suverēna valstiskuma vēsturē tika likti pamati drošības sistēmas izveidē, noziedzības apkarošanā, iekšējās un ārējās izlūkošanas struktūras veidošanā un citās jomās. Aprakstot Iekšlietu un Tieslietu ministrijām pakļautās struktūras, autore pievēršas piespriepto sodu, krimināllietu un civillietu, kā arī citu rādītāju statistikai kā papildus rīkiem objektīvas analīzes veidošanai. Vēsturniece salīdzina iegūtos rezultātus ar līdz šim izdotu darbu rādītājiem un atsevišķos gadījumos apstrīd iepriekšējos pieņēmumus. Analizējot problēmas likumdošanas izveidē, kas tika balstīta uz Krievijas impērijas likumiem, vienlaikus darbojoties jaunai

un impērijas laika likumdošanai, kā arī t. s. Kerenska likumiem, autore netieši pasvītro Neatkarības kara laika īpaši sarežģītos procesus caur neierastu, likumdošanas izveides prizmu. Atsevišķā apakšnodalā tiek aplūkotas noziedzības dažādās izpausmes, ko pārskatāmi ilustrē statistiskais materiāls un detalizētais apraksts, un tās apkarošanas galvenās tendences. Iepazīstoties ar apcietinātajiem inkriminētajām apsūdzībām 1919. gadā, uzmanību pievērš apsūdzības par vācu okupācijas varas atbalstīšanu, kā arī par Pāvela Bermonta karaspēka atbalstīšanu, līdz ar to rodas jautājums: vai tās abas nemēdza pārklāties? Publikācijas noslēdzošā daļa ir atvēlēta Neatkarības kara laikā ieslodzīto sociālajam portretam, raksturojot arī dzimuma, nacionālās piederības kopainu, kā arī dodot ieskatu noziedznieku politiskās motivācijas jomā.

Innas Gīles rakstā ir analizēta epidēmisko infekcijas slimību izraisītā krīze, kuras katalizators bija Pirmais pasaules karš un turpmākās militāri politiskās kolīzijas. Iesākot ar īsu, bet informatīvi piesātinātu ieskatu medicīniskās aprūpes situācijā Pirmā pasaules kara laikā, raksta gaitā autore aplūko stāvokli šajā jomā Krievijas impērijā 20. gs. sākumā, akcentējot uzmanību uz Baltijas guberņām. Konstatējot samērā drūmu kopainu miera laikā, karš kļuva par katalizatoru akūtām problēmām, kas Krievijas impērijas armijā iezīmējās īpaši spilgti. Vienlaikus, salīdzinot sanitāro situāciju latviešu strēlnieku formējumos ar kopējo stāvokli armijā, autore secina, ka strēlnieku daļās tā bija krietni labāka, īstenojot plānveida vakcināciju un citus pasākumus. Ņemot vērā, ka šie pasākumi nebija latviešu strēlnieku vai latviešu sabiedrisko organizāciju iniciatīva, būtu interesanti saprast, kāpēc sanitārais stāvoklis strēlnieku pulkos bija tik atšķirīgs. Publikācijā tiek sniegts ieskatš medicīnas personāla trūkuma, medicīnas iestāžu problemātikā, salīdzinot situāciju Krievijas impērijā, Padomju Krievijā, kā arī Padomju Latvijas un Pagaidu valdības kontrolētajās teritorijās Latvijas Neatkarības karā. Uzmanības vērts ir autores veiktais aprūpes situācijas salīdzinājums pirmskara impērijas un Padomju Latvijas kontekstā, analizējot vairāku autoru darbus. Iespējams, publikācijas vērtību vēl palielinātu šo faktoru salīdzināšana ar situāciju Pagaidu valdības kontrolētajā Latvijas daļā, kur būtisku ieguldījumu sniedza ASV Sarkanais Krusts, Amerikas palīdzības asociācija u. c. organizācijas. Raksta otrā daļa ir atvēlēta epidēmiskajām infekcijas slimībām un to apkarošanai Latvijas teritorijā 1914.–1920. gadā. Papildus vērtību publikācijai piešķir noslēdzošā daļa, kurā vēsturniece

apraksta stāvokli Latgalē Neatkarības kara beigu posmā, salīdzinot situāciju starp Baltijas valstīm, kā arī Latvijas armijas un Sarkanās armijas kontekstā.

Vēsturnieka Klāva Zariņa rakstā ir atspoguļots līdz šim Latvijas historiogrāfijā vāji aplūkots Vācijas militārās pārvaldes laika posms (1915.–1918. gads), kurā krustojās militārie, politiskie, ekonomiskie, sociālie un citi faktori. Pētnieks sniedz izvērstu ieskatu tēmas izpētē, analizējot starptautiskās historiogrāfijas sniegtumus; tajos Latvijas konteksts ir minēts fragmentāri, un līdz ar to paveras plašas pētnieciskās iespējas tematikas ietvaros. Raksta pirmajā daļā ir aplūkots Austrumu frontes virspavēlnieka Paula fon Hindenburga (*Paul Ludwig Hans Anton von Beneckendorff und von Hindenburg*) militāri administratīvais pārvaldes aparāts *Ober Ost*, tā izveide un struktūra. Daudzveidīgā un apjomīgā struktūra apliecināja ne tikai pārvaldes aparāta visaptverošo raksturu, bet arī ieinteresētību realizēt ilgtermiņa pārmaiņas, kas pārsniedza ierastu karalaika zemes pārvaldi. Autors salīdzina dažādas *Ober Ost* izpausmes Lietuvā un Latvijā, sniedzot vērtīgas atziņas propagandas un koloniālisma jomā, kur vācbaltiešu faktors un vēsturiskais konteksts kļuva par labvēlīgu augsni nākotnes koloniālisma ieceru attīstībai. Pētnieks dod ieskatu *Ober Ost* attieksmē pret latviešiem, kas atsevišķu amatpersonu redzējumā iezīmējās ar nacisma un rasisma pieskaņu. Par to, ka šādas iezīmes nebija dominējošas, liecina arī latviešu iesaiste pārvaldes aparātā, tiesa gan, nenozīmīgos amatos. Likumsakarīgu iemeslu dēļ krietni lielāku uzticību pelnīja vācbaltieši, un šajā jomā vērtīgs ir autora minētais faktoloģiskais materiāls. Piemēram, Kurzemes apgabalā 1917. gada vidū no 111 iecirkņu priekšniekiem 97 bija vietējie iedzīvotāji, no tiem vairākums vācbaltieši. Īpaši interesanta ir nodaļa, kurā tiek aplūkota tā sauktā “kustības politika”, tas ir, *Ober Ost* stingrākas kontroles nolūkos veiktie iedzīvotāju pārvietošanās ierobežošanas pasākumi. Ne mazāk vērtīgs ir naratīvs, kurā tiek aplūkota filtrācijas nometņu darbība, analizējot to dinamiku un problēmas, ar kurām saskārās nometņu pārvalde, desmitiem tūkstošiem bēgļu un Krievijas armijas karavīriem atgriežoties Latvijā un lielākai daļai nometnes apejot. Atsevišķu vietu publikācijā ieņem nodaļa par sabiedrības pretošanos un sadarbību ar okupācijas varu, iedzīvotāju attieksmi pret okupantiem. Aplūkojot partizānu kustību, autors nonāk pie secinājuma, ka tā bija haotiska un dezorganizēta, turklāt ir grūti nošķirt laupīšanas nolūkos veiktās aktivitātes no darbības, kas tika vērsta pret okupācijas varu. Pētnieks min piemērus, kad

sākumposmā atsevišķas partizānu grupas koordinēja Krievijas impērijas armija, atzīmējot atamana Leonīda Puņina vienību. Šeit gan ir jāoponē, jo poručika L. Puņina vienība nebija stihiski izveidojusies partizānu grupa okupētajā teritorijā, bet gan krievu karaspēka dislokācijā bāzēts, Ziemeļu frontes štābam pakļauts, virsnieku komandēts vairāk nekā 300 cilvēku formējums no regulārās armijas brīvprātīgajiem – īpašo uzdevumu vienība diversiju veikšanai ienaidnieka aizmugurē, sākot ar 1915. gada nogali. Noslēdzošajā daļā autors aplūko okupācijas varas saimniecisko politiku, tās galvenās iezīmes un sekas, problēmas apgādes jomā un to risināšanas iespējas, kas piešķir publikācijai papildus vērtību, padarot to par daudzpusīgu un saturīgu pētījumu, cik tas ir iespējams viena raksta ietvaros.

Ērika Jēkabsona otrās publikācijas centrā ir viens no aplūkotā perioda stūrakmeņiem – pārtikas apgādes jautājums, kas militārās, politiskās un ekonomiskās krīzes situācijā kļuva par vitāli svarīgu faktoru. Hronoloģiskā secībā aplūkojot pārtikas apgādes situāciju, sākot ar 1914. gada augustu, autors nonāk pie slēdziena, ka līdz pat 1915. gada pavasarim varas iestādēm izdevās nodrošināt kontroli kā pārtikas pieejamības, tā arī cenu stabilizācijas jomā, kas gan drīz vien kardināli pasliktinājās evakuācijas un karadarbības iespaidā. Pārtikas ierobežojumu un deficītu vācu okupācijas posmā autors ilustrē ar spilgtiem notikumiem no sadzīves, piemēram, aicinājumu medīt vārnas kā delikateses. Turpinājumā, raksturojot stāvokli 1915.–1918. gadā, autors atzīmē, ka problemātiskā situācija vācu neokupētajā Latvijas daļā kļuva akūta pēc Februāra revolūcijas, Rīgas krišanas un Oktobra apvērsumam sekojošiem notikumiem. Vēsturnieks atzīst, ka pēc Latvijas teritorijas nonākšanas vācu okupācijā stāvoklis uzlabojās un stabilizējās, lai gan bija smags un laika gaitā pasliktinājās, vācu karaspēkam ciešot militārās neveiksmes Rietumu frontē. Latvijas Neatkarības kara situācijā pārtikas faktoram spēlējot primāro lomu, īpaši nozīmīgs kļuva ASV atbalsts, kas, pēc autora atziņām, 1919. gada pavasarī faktiski glāba no bada Pagaidu valdības kontrolēto teritoriju. Izmantojot ASV Hūvera arhīva (*Hoover Institution Library & Archives*) dokumentus, autors apstiprina pārtikas faktora ietekmi arī uz politiskajiem procesiem Latvijā, minot visnotaļ vērtīgu faktu par Kārļa Ulmaņa apzināto pārtikas izdales kavēšanu savas popularitātes celšanai iedzīvotāju vidū 1919. gada maijā. Tomēr pārtikas problēma krietni lielāka bija Padomju Latvijas teritorijā, kur badu pamatoja šķiru cīņas kategorijās. Salīdzinot vēsturnieka minēto informāciju par pārtikas ikdienas sadali,

jāsecina, ka Padomju Latvijā pat prioritārās kategorijas iedzīvotāji saņēma divreiz mazāk maizes nekā otrpus fronti. Iespējams, papildus vērtību publikācijai piešķirtu šī aspekta detalizētāka aplūkošana. Raksta noslēgumā tiek atspoguļota situācija pēc Rīgas atbrīvošanas, kā arī bermontiādes un Latgales atbrīvošanas laikā, dots ieskats ražas rādītāju izmaiņās kara iespaidā. Sniegtais statistiskais pārskats par labības produkciju laika posmā no 1913. līdz 1922. gadam liecina, ka karu radītā posta dēļ pirmskara rādītājus neizdevās sasniegt arī vairākus gadus pēc Neatkarības kara beigām.

Monogrāfijas otrā daļa ir veltīta sabiedrības grupu iesaistēm karā un ar to saistītajos procesos. Vēsturnieces Inetas Lipšas publikācijā ir aplūkota sieviešu politiskā darbība Latvijā kā viena no kara radītajām izmaiņām dzimumu attiecībās. Veicot padziļinātu ieskatu Rietumu un Latvijas historiogrāfijā, autore apraksta attiecīgā laika posma autoru darbos dominējošās tendences. Vēsturniece veic ieskatu problemātikā, sākot ar 19. gs. beigām, kad sieviešu emancipācijas tieksmes attīstījās līdztekus sociālistiskajām kustībām, tiesa gan, līdz Pirmajam pasaules karam izteikti neiezīmējoties publiskajā telpā. Situācija kardināli mainījās Pirmā pasaules kara laikā, īpaši 1917. gada notikumu ietvaros, kas ir aplūkots raksta turpmākajās nodaļās. Lai gan sievietes loma politiski sabiedriskajā sektorā būtiski pieauga pēc Latvijas neatkarības pasludināšanas, arī 1919. gada sabiedrībā dominēja viedoklis par sieviešu politiskās apziņas atpalcību salīdzinājumā ar vīriešiem. Arī aplūkojot sieviešu aktīvu iesaisti armijas aizmugures dienestu nodrošināšanā un atbalstīšanā bermontiādes un Latgales atbrīvošanas laikā, krīzes situācijā uzņemoties vīriešiem paredzētu slogu, autore konstatē, ka deklarētās sieviešu tiesības un to īstenošana, it sevišķi politiskajās izpausmēs, būtiski atšķīrās. Īpaši vērtīga ir pētnieces veiktā sieviešu politiskās darbības analīze 1920. gadā, konstatējot, ka, par spīti negatīvai attieksmei praktiski no visu politisko strāvojumu partijām, sieviešu dalība politiskajā dzīvē nemitīgi pieauga. Nobeigumā vēsturniece iezīmē turpmāko pētījumu virzienu, kurā galvenie uzdevumi būtu politiskajā dzīvē iesaistīto sieviešu sociālā portreta un motivācijas izpēte, kā arī pētījumu teritoriālo robežu paplašināšana.

Sabiedrības grupu pētniecības tēmu turpina vēsturnieka Valtera Ščerbinska raksts, kura centrā ir latviešu studenti kara notikumu kontekstā. Aplūkojot studentu dzīvi un aktivitātes Pirmā pasaules kara un turpmāko notikumu iespaidā, autors velta uzmanību viņu sabiedriskajām izpausmēm, iesaistei karā, izmaiņām studiju procesā, kā arī

augstskolu darbībai dažādu politisko varu apstākļos. Attiecībā uz šīs sabiedrības grupas iesaisti Latvijas Neatkarības karā autors atzīmē, ka Pagaidu valdības pusē tajā piedalījās liels studentu skaits, no kuriem daudzi bija apbalvoti ar Lāčplēša Kara ordeni (LKO). Iespējams, ka studentu – LKO kavalieru un kara dalībnieku skaita precizēšana būtu vērtīgs ieguldījums problemātikas pētniecībā nākotnē. Ņemot vērā vēsturnieka bagāto pieredzi studentu mūža organizāciju pētniecībā, atsevišķa vieta publikācijā ir atvēlēta korporāciju un citu studentu biedrību sabiedriskajai darbībai evakuācijā. Atšķirībā no sabiedriskās dzīves miera laikos militāri politiskās krīzes situācijā studenti fokusējās uz palīdzības sniegšanu Krievijā nonākušajiem latviešiem, valsts atbalsta nodrošināšanu studējošajiem, latviešu konsolidāciju. Noslēgumā pētnieks pievēršas studējošo daļībai politiskajos procesos pēc Latvijas neatkarības pasludināšanas. Šajā jomā uzmanības vērta ir autora veiktā analīze, aplūkojot studentu faktoru no 20. gs. sākuma līdz 20. gadiem dažādu politisku strāvojumu mijiedarbības un konfrontāciju ietvaros, secinot, ka, par spīti studentiem raksturīgajai impulsivitātei, viņu iesaiste politiskajos procesos bija salīdzinoši zema.

Vēsturnieces Kristīnes Beķeres publikācija ir veltīta visnotaļ mazpētītai problemātikai – latviešu diasporas attieksmei pret norisēm Latvijā 1914.–1920. gadā. Papildus vērtību rakstam piešķir izvēlētais pētnieciskais rakurss – uzmanība fokusēta uz latviešu diasporu, kas izveidojās pirms Pirmā pasaules kara, nevis bēgļu migrācijas rezultātā. Ņemot vērā izteiktu latviešu īpatsvaru ASV, nedaudz mazāku Lielbritānijā, Šveicē un citur (līdz ar to arī proporcionālu avotu pieejamību), iezīmēts arī pētījuma ģeogrāfiskais areāls. Iztirzājot latviešu emigrantu aktivitātes, autore sniedz ieskatu daudzpusīgajā informatīvajā darbībā, kuras primārais vektors bija vērsti uz ārzemju sabiedrības informēšanu par procesiem Latvijas teritorijā, ko veica Latvijas informācijas biroji, sūtniecības un citas institūcijas. Informatīvās darbības ietvaros autore aplūko neierastu jautājumu – politiskā lobija veidošanu ASV kongresā sadarbībā ar citām bijušās Krievijas impērijas tautām, kā arī kongresa locekļu iesaisti. Rakstot par informatīvo darbību, autore vietumis izmanto acīmredzot attiecīgajā laika posmā lietoto terminu “propaganda”, kam gan mūsdienās piemīt salīdzinoši negatīva konotācija. Atsevišķu vietu rakstā autore velta materiālajai palīdzībai, ko diaspora sniedza Latvijai, vācot un sūtot līdzekļus ne tikai trūkcietējiem, bet arī Latvijas sūtniecību, sabiedrisku aktivitāšu atbalstam un pat delegācijai Parīzes miera konferencē. Raksta noslēdzošajā daļā

pētniece pievēršas īpaši interesantai parādībai, kas bija raksturīga vairākumam latviešu emigrantu – skeptiskajam noskaņojumam pret Latvijas suverenitātes tieksmēm un valstiskumu. Paradoksāli, bet šī attieksme un pretdarbība lielā mērā bija antagonisku spēku – radikālo sociālistisko kustību un konservatīvo vācbaltiešu iniciētas. Autore nonāk pie slēdziena, ka galvenie negatīvās attieksmes un pretdarbības cēloņi varētu būt informācijas trūkums un izkropļotais priekšstats par reālo situāciju dzimtenē sociālajā un militāri politiskajā jomā. Tomēr šķiet, ka zināmu ietekmi sociālistisko kustību piekritēju nometnē varētu atstāt arī marksisma mācība, kas bija pretrunā ar nacionālās valsts būtību.

Monogrāfiju noslēdz vēsturnieces Ilzes Boldānes-Zeļenkovas publikācija, kurā galvenā uzmanība ir fokusēta sociālās vēstures spektra ietvaros, sniedzot ieskatu latviešu tradīcijās un to izmaiņās Pirmā pasaules kara, dažādu varu un sociāli politisku izaicinājumu iespaidā. Aplūkojot ārzemju un Latvijas historiogrāfiju ikdienas vēstures izpētē, autore konstatē lakūnas, kas paver pētniecības iespējas nākotnē. Tradīciju ietvaros pētniece koncentrē uzmanību uz gadskārtu ieražām, Ziemassvētku, Lieldienu un Jāņu svinībām. Tradīciju uzturēšana un kara iespaids uz tām ir dāsni pamatots ar dažādiem piemēriem, izmantojot publikācijas presē, atmiņas, zinātnisko literatūru un citus materiālus. Autore konstatē izmaiņas, ko Ziemassvētku tradīcijās ieviesis karš, – par vienu iezīmi kļuva labdarības tradīciju nostiprināšanās, gūstot arvien lielāku piekrišanu. Lai gan Lieldienu svinēšanā būtiskas izmaiņas netika novērotas, uzmanības vērts ir pētnieces minētais piemērs: tuvojoties Lieldienām, presē karadarbība tika alegoriski pasniegta kā ziemas un pavasara cīņa, kurā uzvar pavasaris, Jēzum Kristum augšāmceļoties. Autore atzīst, ka Jāņu svinēšanas kontekstā karš nav ienesis būtiskas izmaiņas, lielākoties tās bija manāmas tīri praktiskajā jomā, ierobežotas pārtikas un citu nianšu ietvaros. Vēsturniece aplūko arī ģimenes pasākumu – dzimšanas dienu, kristību, vārda dienu, kāzu un bērnu tradīcijas. Interesanta ir atziņa kristību kontekstā, karam ieviešot noteiktas korekcijas praktiskajā aspektā, – vecāki steigda kristīt bērnu pēc iespējas ātrāk, pastāvot nāves draudiem kara briesmu un materiālu grūtību dēļ. Saistībā ar bērnu tradīcijām autore nonāk pie slēdziena, ka kopumā kara laikā zuda bijība pret nāvi, saglabājot tradīcijas nozīmi bez izmaiņām. Iespējams, nākotnē tradīciju pētniecībā būtu interesanti pievērst uzmanību tam, kā karš ir iespaidojis bērnu konfesionālo jautājumu, karadarbības un epidēmiju situācijā

apglabājot mirušos iespējami ātrāk, nešķirojot kapu konfesionālo piederību, un cik lielā mērā šī parādība kopā ar sekularizācijas pieaugumu sabiedrībā ietekmēja arī pēckara bērnu tradīcijas.

Aplūkotā kolektīvā monogrāfija viennozīmīgi ir vērtīgs ieguldījums Latvijas historiogrāfijā, turklāt unikāls izdevums arī Baltijas mērogā, kas kopsummā ar apjomīgu apkopojumu angļu valodā spēs raisīt pētniecisku interesi arī ārpus Latvijas. Nav šaubu, ka vienas monogrāfijas ietvaros nav iespējams aplūkot visas Latvijas sabiedrības daudzšķautņainās izpausmes 1914.–1920. gada laika posmā, un šajā jomā vēl pastāv virkne pētniecības iespēju. To vidū varētu iezīmēt tādas problēmjaudājumus kā kara iespaids uz politisko spēku darbību Latvijā, nacionālo minoritāšu attieksme pret Latvijas valstiskumu un tās transformācijas Latvijas Neatkarības kara ietekmē, sabiedrisko organizāciju darbība attiecīgā konteksta ietvaros u. c.

© 2022 Andrejs Gusačenko.

Latvijas Universitāte

Raksts publicēts brīvpieejā

saskaņā ar Creative Commons

Attiecinājuma-Nekomerciāls 4.0 Starptautisko
licenci (CC BY-NC 4.0)

This is an open access article licensed
under the Creative Commons Attribution 4.0
International License (CC BY-NC 4.0)

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).